

مقاله پژوهشی

گونه‌شناسی منظر یادمانی معاصر با رویکرد نشانه‌شناختی پیرس*

فرناز خواجه‌سعید

پژوهشگر دکتری، گروه معماری، دانشکده معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، ایران.

لیدا بلیلان اصل**

دانشیار، گروه معماری، دانشکده معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، ایران.

داریوش ستارزاده

دانشیار، گروه معماری، دانشکده معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۲/۲۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۲/۰۶ تاریخ قرارگیری روی سایت: ۱۴۰۰/۰۷/۰۱

چکیده یادمان‌های معاصر که با عنوان ضد-یادمان نیز شناخته می‌شوند به‌عنوان محملی جهت یادآوری خاطرات جمعی و فردی گذشته در زمان حال، در تقابل با آثار یادمانی کلاسیک هستند. در دهه‌های اخیر در سطح بین‌المللی، با افزایش تنوع مناظر یادمانی در فضاهای عمومی و اهداف متفاوت آن‌ها از یک‌سو و نیاز روزافزون جوامع بشری به بازیابی حافظه جمعی در سطح منظر شهری از سوی دیگر، بررسی سازمان‌یافته گونه‌های طراحی به‌کاررفته در آن‌ها ضروری به‌نظر می‌رسد. براساس اهمیت این موضوع، پژوهش حاضر در پی پاسخگویی به این پرسش است که: مؤلفه‌های گونه‌شناسی منظر یادمانی معاصر براساس دانش نشانه‌شناسی پیرس چیست؟ روش تحقیق در پژوهش حاضر از نوع کیفی است و از طریق رویکرد توصیفی-تحلیلی و با جمع‌آوری اطلاعات به شیوه کتابخانه‌ای به تدوین مدل مفهومی گونه‌شناسی منظر یادمانی معاصر با رویکرد نشانه‌شناختی پیرس می‌پردازد. جهت تبیین مؤلفه‌های نشانه‌ای منظر یادمانی، روش‌های منتخب گونه‌شناسی پژوهش، به‌صورت گونه‌شناسی شکلی-عملکردی آرگان در بررسی مؤلفه‌های صوری، گونه‌شناسی تاریخی-تفسیری مونثو و کولکوهن در مطالعه مؤلفه‌های روایی و گونه‌شناسی آرکی‌تایپی اردلان و بختیار در شناخت مؤلفه‌های آرکی‌تایپی، اتخاذ شده است. جهت اثبات فرضیه دسته‌بندی گونه‌ها براساس تعاریف و زمینه مطالعاتی پیشین در این حوزه انجام شده است و در ادامه به‌منظور آزمون فرضیه، تمامی ۲۳ مؤلفه استخراجی، با انتخاب تصادفی ۴۶ نمونه یادمان از اواسط قرن بیستم تا به امروز، به‌طور مقایسه‌ای مورد مطالعه قرار گرفته‌اند. یافته‌ها بیانگر آن است که با لحاظ کردن گونه‌های نشانه‌ای براساس سه‌گانه‌های شمایل، نمایه و نماد در نشانه‌شناسی پیرس و همچنین مؤلفه‌های سه‌گانه عینی، ذهنی و عینی-ذهنی منظر، نشانه منظر یادمانی معاصر به گونه‌های بصری (عناصر طبیعی، عناصر مصنوع و عملکردی-فعالیتی)، گونه‌های کهن‌الگویی (قبر تهی، استلا-ابلیسک، مسیر قدسی، دایره مارپیچ، پرواز، کوه کیهانی-سنگ بزرگ، گنبد کیهانی-طاق کیهانی، درخت کیهانی-باغ، نور-آب) و گونه‌های روایی (وقایع تلخ، فردی-مکانی و ارزشی جمعی) تقسیم‌بندی می‌شوند.

واژگان کلیدی | منظر یادمانی، یادمان معاصر، نشانه‌شناسی، گونه‌شناسی، نظریه پیرس.

یادمان‌ها و بناهای یادبود جنگ و قربانیان، قبرستان‌های کشتگان جنگ، جبهه‌ها و نبردهای جنگ و موزه‌های جنگ و اخیراً صلح از جاذبه‌های مهم گردشگری جنگ هستند (خاطری، ۱۳۸۹؛ وثوقی و رجیبی مقدم، ۱۳۹۷، ۲). تاوونیک (Tanovic, 2015) در نوشتار «یادبود در معماری: پروژه‌های یادبود وقایع تلخ معاصر و ماقبل آن»، پنج پروژهٔ منظر یادمانی معاصر را براساس متن، معماری و تأثیر آن‌ها مطالعه کرده است. کوزنیک (Kužnik, 2015) در مقالهٔ «گونه‌شناسی میراث گردشگری تاریک با پیامدهای آن در محصولات آیندهٔ گردشگری تاریک اسلوونی»، به بررسی گونه‌شناسی گردشگری تاریک پرداخته است. از سویی بلنتانی و پانیکو (Bellentani & Panico, 2016) در پژوهشی با عنوان «معنای یادمان‌ها و یادبودها»، رویکردی نشانه‌شناسانه در مطالعهٔ یادمان‌ها را پیشنهاد داده است. از آنجایی که در گونه‌ها حافظهٔ جمعی معماران و مردم در طول تاریخ ضبط و ثبت شده است، لذا گونه دارای ماهیت و جنبه‌های درهم‌آمیخته از ماده و معناست (معماریان و دهقانی تفتی، ۱۳۹۷، ۳۰-۲۹). لیکن هیچ‌یک از این مطالعات ذکر شده، یادمان‌های شهری را با هدف گونه‌شناسی منظر یادمانی معاصر بررسی نکرده است. جهت بررسی جامع، لازم است انواع گونه‌های طراحی منظر یادمانی معاصر را طبقه بندی کرد. پژوهش پیش‌رو منبعی اولیه برای تحقیقات آتی در خصوص منظر یادمانی خواهد بود. از آنجایی که معنای یادمان‌ها همواره «متغیر و سیال» هستند (Hay, Hughes & Tutton, 2004, 204) و هیچ معنای ثابت حک شده‌ای وجود ندارد، لذا یادمان‌ها، «مکان‌هایی پویا و سرشار از معانی» هستند (Osborne, 1998, 453; Bellentani & Panico, 2016, 39). بدین منظور جهت غلبه بر خلأهای موجود در تحقیقات پیشین در خصوص طبقه‌بندی روش‌های طراحی و محتوای معنایی یادمان‌ها، از روش نشانه‌شناسی پیرس استفاده شده است. با توجه به رویکرد پژوهش، پرسش اصلی تحقیق این است که: مؤلفه‌های گونه‌شناسی منظر یادمانی معاصر براساس رویکرد نشانه‌شناختی پیرس چیست؟ بر این اساس ابتدا دسته‌بندی گونه‌ها براساس تعاریف و زمینهٔ مطالعاتی پیشین در این حوزه صورت یافته است (اثبات فرضیه). بدین صورت که جهت بررسی منظر یادمانی معاصر که حامل مؤلفه‌های عینی، ذهنی و عینی-ذهنی منظر است، می‌توان با در نظر گرفتن سه وجه بازنمون، موضوع و تفسیر در ارتباط با سه گونهٔ شمایی، نمایه‌ای و نمادین نشانه‌شناسی پیرس، مؤلفه‌های صوری، روایی و آرکی‌تایپی منظر یادمانی را استخراج و به معیارهای گونه‌شناسی‌های منظر یادمانی معاصر دست‌یافت (فرضیه). سپس جهت آزمون مؤلفه‌های گونه‌شناسی حاصله، نمونه‌های مطالعاتی طبق مستندات منابع ذکر شده در این دسته‌بندی‌ها مورد بررسی قرار گرفته است (آزمون فرضیه).

مقدمه | مناظر یادمانی مکان‌هایی هستند که در پی بیان آرمان‌های حامل معانی باشند. جنبه‌های ملموس و ناملموس حافظهٔ جمعی می‌تواند به‌طور ناخودآگاه روند طراحی منظر را تحت تأثیر قرار دهد (Karamanea, 2015, 118). در دهه‌های اخیر با افزایش تنوع مناظر یادمانی در فضاهای عمومی و اهداف متفاوت و گاه متضاد آن‌ها، تغییراتی اساسی در ساختارشان صورت گرفته است. یادمان‌های معاصر از لحاظ طراحی و موضوع از گوناگونی بیشتری نسبت به گذشته برخوردار بوده و صرفاً محدود به مجسمه‌های قهرمانانی که بر فراز سکوهایی مرتفع و دور از دسترس قرار گرفته باشند، نیستند، بلکه نمونه‌های معاصر بازدیدکنندگان را به حضوری سرزنده در فضای عمومی فرامی‌خوانند (Stevens, Franck & Fazakerley, 2018) لذا بررسی سازمان‌یافتهٔ رویکردها و گونه‌های طراحی به‌کاررفته در آن‌ها ضروری به نظر می‌رسد.

گرایش‌های مختلف با رویکردهای متفاوت نظری و روش‌شناسی، به بررسی یادمان‌ها پرداخته‌اند. در ضرورت مطالعهٔ تنوع گونه‌های یادمانی معاصر، نوشته‌های جیمز یانگ (Young, 1992, 2000) در تبیین اصطلاح ضد-یادمان برای یادمان‌های معاصر در منظر شهری، بیان فرم‌های جدید تبلور خاطرات جمعی در قالب (ضد) یادمان‌های معاصر در متون کرزیزانوسکا (Krzyzanowska, 2017) و پیش‌بینی لوئیز مامفورد (Mumford, 1938) در خصوص تنوع طراحی، موضوع و کارکرد یادمان‌های شهرهای مدرن و تفاوت آن با نمونه‌های مناظر یادمانی کلاسیک ما را بر آن داشت تا مجدداً در خصوص گونه‌های مناظر یادمانی معاصر بازاندیشی کنیم. اریکا داس (Doss, 2010) در «جنون یادمانی»، با گزارش شمار جامعی از یادمان‌های رسمی و غیررسمی اخیر در ایالات متحده به بیان احساس عمومی از یادمان‌ها در آمریکا می‌پردازد. پییر نورا (Nora, 1989) معتقد است که «یادمان مدرن» عمدتاً به صورت آرشیوی بوده و «مربوط به کالبدبخشی به ذهنیتی ناملموس، ثبت فوری و رؤیت‌بخشی به تصویر است». این ارزش انسان‌شناسانهٔ یک ساختار یادمانی است که معنای آن را شکل می‌دهد. با این وجود، از آنجایی که یادمان‌ها و یادبودها در پی ایجاد چارچوبی برای بومی‌سازی خاطره‌ها هستند، لذا بخشی غیرقابل حذف از حافظهٔ جمعی و فردی به‌شمار می‌روند (Tanovic, 2015, 20 Stevens et al., 2018, 955;).

در مطالعات موردی یادمان‌های معاصر (Tanovic, 2015; Kužnik, 2015)، عمدتاً به موضوعات مرتبط به جنگ جهانی اول و دوم با عنوان پروژه‌های یادبود وقایع تلخ معاصر^۱ و گردشگری تلخ^۲ پرداخته شده است. گردشگری تلخ به معنای سفر و بازدید از مکان‌ها (میادین جنگ)، یادمان‌ها، نمایشگاه و موزه‌هایی است که صحنه‌های واقعی یا بازسازی شده‌ای از مرگ، مصیبت و فاجعه را به‌عنوان موضوع اصلی خود ارائه می‌دهند (Stevens, 2006, 146).

مرور ادبیات • گونه‌شناسی

و کرایر (Krier, 1988) بر همین اساس است. در دسته دوم، نظریه‌پردازهایی همچون دیکانسی (Noble, 1997)، اردلان و بختیار (Ardalan & Bakhtiar, 1973)، مونئو (Moneo, 1978)، کولکوهن (Colquhoun, 1981) و استدمن (Steadman, 1983)، جنبه‌های شهودی و متافیزیکی گونه و گونه‌شناسی برایشان حائز اهمیت است. بر این اساس، نظریات مطرح در باب گونه و گونه‌شناسی را می‌توان طبق جدول ۱ براساس جنبه‌هایی مادی و غیرمادی تفکیک نمود.

• منظر یادمانی معاصر

واژه «یادمان» (Monument) از ریشه فعل لاتین Monere به معنای «به یاد آوردن» جهت هشدار یا اخطار به مردم در زمان حال حاضر است، که همان کارکرد واژه آلمانی Mahnmal، متفاوت از Denkmal (بنای یادبودی که یادآوری می‌کند) و در تقابل با Ehrenmal (بنای یادبودی که باعث افتخار است) را دارد. یک «یادمان»، مکان، فرم، طراحی سایت و کتیبه‌هایی جهت به یاد آوردن افراد، اشیاء، رویدادها یا ارزش‌هاست. در انگلیسی معاصر، واژه «یادمانی»^۴ به معنای بزرگ، مهم و ماندگار است. یادمان‌ها معمولاً مورد احترام بوده و اهمیت

گونه^۳ به نوعی از دسته‌بندی اطلاق می‌گردد که در آن تعدادی از اشیای مختلف براساس یک یا یکسری (مجموعه‌ای از چیزها و ویژگی‌ها که با هم کلیتی را می‌سازند) از ویژگی‌های مشترک سازماندهی می‌شوند و علمی که به شناخت و تحلیل گونه‌ها می‌پردازد، گونه‌شناسی نامیده می‌شود که برای شناخت بهتر پدیده‌ها صورت می‌گیرد (طاهری سرمد، عینی‌فر و شاهچراغی، ۱۳۹۸، ۱۵۴). معیارهای این شناخت بسته به نگاه محقق می‌تواند متفاوت باشد (معماریان و دهقانی تفتی، ۱۳۹۷، ۲۲).

در این پژوهش طبق یافته‌های معماریان و دهقانی تفتی (۱۳۹۷، ۲۸-۲۹) دیدگاه‌های مطرح در زمینه گونه‌شناسی به دو دسته کلی مادی و محتوایی تقسیم شده است: در دسته اول، گونه‌شناسی ماهیتی مادی داشته، فرم را بدون محتوا دانسته و ابعاد متافیزیکی و تجربیات را نادیده می‌انگارند. نظریه ویلاری و دوران (Villari & Durand, 1990)، موراتوری (Muratori, 1959)، آرگان (Argan, 1963)، روسی (Rossi, 1982)

جدول ۱. جمع‌بندی نظریات معاصر در تعریف گونه و گونه‌شناسی و ماهیت آن. مأخذ: نگارندگان، برگرفته از معماریان و دهقانی تفتی، ۱۳۹۷، ۲۹.

نظریه پرداز	نظریه در گونه و گونه‌شناسی	محوریت تمرکز در تعریف و ماهیت گونه
دوران (Durand, 1990)	طبقه‌بندی اشکال پایه، ترکیب‌بندی شکلی، تعریف کمی و مکانیکی	جنبه‌های شکلی و ترکیب آن
موراتوری (Muratori, 1959)	مجموعه‌ای از اجزای کالبدی معرف یک گروه از اشیاء، دیدگاه تاریخی - تکاملی	ماهیت و جبر مادی و جسمی، توجه به سیر زمانی
آرگان (Argan, 1963)	تحلیل و ساده‌سازی پیکره‌بندی و عملکردهای فیزیکی ساختمان	جنبه‌های شکلی و عملکردی
روسی (Rossi, 1982)	ابزاری واسطه‌ای برای تحلیل‌های فرمی و شکلی	جنبه‌های ریخت‌شناسانه و شکلی ساختمان و موضع ضد تاریخی
کرایر (Krier, 1988)	توضیح تداوم شکلی و ساختاری، ترکیب شکلی و همچنین سبک‌ها، فرم‌ها و گونه‌های معماری کلاسیک فارغ از مفهوم توسعه و سیر تکاملی	جنبه‌های شکلی، موضع تاریخی
دیکانسی (Noble, 1997)	شما یا یک طبقه‌بندی زیبایی‌شناسانه، متافیزیکی و شناخت‌شناسانه	جنبه‌های غیرمادی و غیرکالبدی و ذهنی
اردلان و بختیار (Ardalan & Bakhtiar, 1973)	آرکی‌تایپ یا کهن‌الگو با ماهیتی فرازمینی به‌عنوان یک واقعیت موجود در عالم ملکوت و عرضه در قالب صورت‌های گوناگون در این عالم	اصالت با جنبه‌های معنایی و متافیزیکی
مونئو (Moneo, 1978)	براساس شباهت‌های ذاتی و ساختاری گروهی از اشیاء مشخص، وسیله‌ای برای ارتباط گذشته با آینده با احاطه بر زمینه و فرهنگ	جنبه‌های شکلی، کالبدی، محتوایی و غیرمادی
کولکوهن (Colquhoun, 1981)	دانشی از راه‌حل‌های گذشته که با زیبایی‌شناسی، نیازها و تجربیات نیز همراه است.	جنبه‌های شهودی، متافیزیکی و تجربیات گذشته
استدمن (Steadman, 1983)	ارائه دو گونه ژنی و کالبدی، گونه ژنی در قالب گراف‌های توجیهی در جهت درک موضوعات فرهنگی و اجتماعی	جنبه‌های فرهنگی و اجتماعی و محور نمود شکلی

جنبه
غیرمادی،
متافیزیکی و
محتوایی

فرم، سایت، تجربه بازدیدکننده و معنا با آثار یادمان‌های سنتی متفاوت هستند.

لذا نمونه‌های مورد پژوهش در این مقاله از میان مناظر ضد-یادمانی معاصر انتخاب خواهند شد، ولیکن در ادامه، جهت سهولت خوانش متن، تمامی ضد-یادمان‌ها با عنوان «یادمان‌های معاصر» ذکر می‌شوند.

منظر یک پدیده عینی-ذهنی است (ماهان و منصور، ۱۳۹۶) که در پژوهش حاضر جهت سهولت بررسی براساس یافته‌های نظری پژوهش‌های پیشین در این خصوص (شیعه، بهزادفر و نامداریان، ۱۳۹۶، ۸۴؛ Karamanea, 2015, 130) تقسیم‌بندی منظر شهری به سه مؤلفه منظر عینی، منظر ذهنی، منظر عینی-ذهنی صورت گرفته است:

- منظر عینی (عناصر بصری منظر): تلقی منظر شهری به مثابه صفتی که ذاتی محیط کالبد شهر بوده و مستقل از انسان به‌عنوان ناظر و مُدرک، به صورت بصری وجود دارد. طبق نظر تقوائی (۱۳۹۱)، منظر شهری حاصل تعامل محیط انسان-ساخت با محیط طبیعی براساس فعالیت‌های انسانی است.

- منظر ذهنی (منظر روایی): در نگرش ذهنی به منظر، منظر به‌عنوان نمودی ذهنی و شاعرانه در ذهن ناظر تلقی می‌شود و منظر را در اندیشه و ذهن بیننده جستجو می‌کند (ماهان و منصور، ۱۳۹۶، ۲۰). بر همین اساس در خصوص مناظر یادمانی، منظر روایی منظری است که تمام عناصر و فضاسازی‌های آن در صدد بیان موضوعی خاص باشند همچون: مبارزات ملی برای استقلال یا رهبرانی (اکثراً مرد) جهت نمایش جنگجویان، فرماندهان و قهرمانان نامدار نبردها، حاکمان و رهبران یا هنرمندان دارای اهمیت ویژه برای هویت جمعی و گروهی (محلی) آن، وقایع تلخ ملی/شهری همچون بلایای طبیعی یا

ثبات آن‌ها در ارتباط با موضوعاتی است که شایسته ماندگاری هستند (Stevens et al., 2012, 951). در متون انگلیسی، واژه «Monument» اغلب با کلمه «Memorial» جایگزین می‌شود. داس (Doss, 2010) نشان داد که چگونه در آمریکا از این دو کلمه جهت اشاره به انواع پروژه‌های یادمانی استفاده می‌شود، از ابلیسک‌های سنگی سنتی گرفته تا سایر نمونه‌های جدید از جمله پارک‌ها، بزرگراه‌ها، کتابخانه‌ها و غیره که میراثی از جنگ جهانی دوم و در ارتباط با «سرزندگی» یادمان‌هاست (Tanovic, 2015, 33-34).

یکی از انواع یادمان‌های معاصر که در ادبیات دانشگاهی اخیر شناسایی شده، «ضد-یادمان»^۵ است. استفاده گسترده انگلیسی از اصطلاح ضد-یادمان برای اشاره به شیوه‌های یادمانی که در تضاد با ویژگی‌های یادمان‌های سنتی بود، با نوشته‌های یانگ (Young, 1992) در زمینه پیچیده یادمان‌گرایی هولوکاست آغاز شد. از نظر وی، ضدیادمان‌ها ساختارهایی هستند که به مخالفت و بازاندیشی در خصوص «فرم‌های سنتی و عوامل هنرهای عمومی یادمانی» همچون اهمیت و ماندگاری، نمایش تندیس‌وار و تجلیل از کردار گذشته می‌پردازند (تصویر ۱). یانگ ضد-یادمان‌های معاصر را در چهار ویژگی از یادمان‌های ساخته‌شده سنتی متمایز می‌داند: (۱) در صدد مخالفت با یک اعتقاد یا واقعه‌ای خاص به جای تأیید آن هستند، (۲) از فرم‌های تاریخی یادمان‌گراییانه برحذر هستند (در واقع در وارونگی فرم، هر دو تقریباً نامرئی می‌شوند)، (۳) بازدیدکنندگان را به تعاملی نزدیک و چندحسی فرا می‌خوانند و (۴) به جای اینکه تعلیم دهند، بازدیدکنندگان را دعوت می‌نمایند تا معانی خودشان را کشف کنند (Stevens et al., 2012, 955). بر این اساس طبق جدول ۲، ضد-یادمان‌های معاصر حداقل در یکی از پنج مشخصه: موضوع،

تصویر ۱. مقایسه یادمان کلاسیک و ضدیادمان معاصر. راست: یادمان کلاسیک دمیرال دیوید فاراگوت، نیویورک، ۱۸۸۱؛ چپ: ضدیادمان معاصر پارک آبی پرنس دایانا، لندن، ۲۰۰۴. مأخذ: Stevens & Franck, 2015

مشخصه‌ها	یادمان‌های سنتی	ضد-یادمان‌ها	مؤلفه‌های منظر یادمانی معاصر
موضوع	تصدیق، ستایش یک واقعه یا شخص، بزرگداشت یک ایدئولوژی، چهره‌های معروف یا به رسمیت‌شناختن قهرمانی سربازان گمنام	- به رسمیت‌شناختن وقایع تلخ‌تر مانند هولوکاست، یا جنبه‌ی مشقت‌بار یک رویداد، جنگ، فاشیسم یا نژادپرستی - شناخت قربانیان رنج‌کشیده‌ی نژاد و شکنجه و گوشزد به عاملان آن‌ها	مؤلفه‌های روایی
فرم	ظاهری اغلب برجسته و قابل‌رویت، جداشده از فضای روزمره از طریق توپوگرافی طبیعی، ارتفاع یا حصار	فرم انتزاعی در تقابل با شکل معمول یادبودها، نمایش خاطرات و احساسات آزاردهنده	مؤلفه‌های تصویری
سایت	برجسته و قابل دید، جدا از فضای روزمره، سایت‌هایی با اهداف آشکار	مواجهه‌ی تصادفی حین سفرهای روزانه	مؤلفه‌های تصویری
تجربه‌ی بازدیدکننده	اشیای گسسته، تشریفاتی مشاهده از دور، حس بینایی	فعالیت بدنی، سایر حواس در کنار بینایی	مؤلفه‌های تصویری
معنا	آموزشی، انتقال پیام‌های واضح و جامع از طریق نمایش تصویری، متن یا گرافیک صریح، اشکال نمادین کهن الگوها	ممانعت از هرگونه تفسیر واحد، وابستگی معانی به دانش تاریخی بازدیدکنندگان	مؤلفه‌های آرکی‌تایپی

بر این اساس و با لحاظ‌کردن مطالعات نظری در خصوص تعاریف مفهومی منظر یادمانی طبق جدول ۳، جهت دسته‌بندی مؤلفه‌های روایی یادمان براساس تعاریف مربوطه، در این پژوهش می‌توان گونه‌های روایی منظر یادمانی را به سه گونه‌ی رویدادی، گونه‌ی فردی-مکانی و گونه‌ی ارزشی جمع‌ی تفکیک کرد.

منظر عینی-ذهنی (آرکی‌تایپ‌های منظر): تلقی منظر شهری به‌مثابه‌ی پدیدار یا رویدادی که در جریان دادوستد میان خصوصیات کالبدی و محسوس محیط از یک‌سو و الگوها، نمادهای فرهنگی و توانایی‌های ذهنی فرد ناظر از سوی دیگر شکل می‌گیرد (تیموری، ۱۳۸۹، ۵۳).

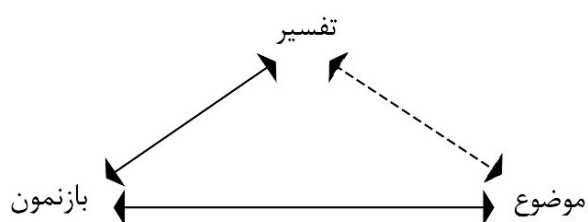
یونگ (Jung, 1919) نظریه‌ای را مطرح کرد مبنی بر اینکه ذهن انسان شامل کهن‌الگوهایی است، وی آنها را به‌عنوان «روش‌های ویژه‌ی ادراک» یا «فرم‌های بدون محتوایی که صرفاً نمایانگر

ایپدیمیک‌ها یا کارکرد نشانه‌های نمادین (محلی)، یعنی عناصر بارز فضا که به‌راحتی توسط مردم محلی و میهمانان به خاطر سپرده شده و لذا به‌عنوان وسیله‌ی بزرگداشت عمل می‌کنند (Krzyzanowska, 2015, 4).

در منظر روایی یک‌سری مفاهیم مانند شکوه و عظمت را می‌توان در یک تصویر دید، ولی مفاهیمی همچون ایشار و مظلومیت وجه ذهنی از یک مفهوم هستند و باید در توالی یک مجموعه درک و به‌عنوان یک رویداد خوانش شوند (منصوری، ۱۳۸۴، ۷۳). از این‌رو فهم منظر یادمانی به‌عنوان یک منظر روایی، وابسته به دو نوع ادراک حسی و عقلی است: ادراک حسی مبتنی بر فهم بی‌واسطه و ادراک عقلی براساس درک نمادهایی (میناتور سجادی، محمدزاده و بوعلی‌زاده، ۱۳۹۴، ۸۲) بر پایه‌ی سوابق ذهنی و خاطره‌های فرد (منصوری، ۱۳۸۹، ۶).

جدول ۳. جمع‌بندی مؤلفه‌ها و گونه‌های روایی منظر یادمانی برطبق تعاریف یادمان. مأخذ: نگارندگان.

صاحب‌نظر	مؤلفه‌های روایتی یادمان	جمع‌بندی گونه‌های روایی منظر یادمانی
رشیدی آل هاشم، ابراهیمی و نورا (۱۳۹۶، ۱۲۳)	آرمان، اشخاص	- گونه‌ی رویدادی - گونه‌ی فردی-مکانی - گونه‌ی ارزشی جمع‌ی
مهربانی گلزار و خمسه‌عشری (۱۳۹۵)	خاطرات ملی	
ضرغامی، قاسمی و بهرامی دوست (۱۳۹۳)	رویدادی تاریخی	
Stevens et al. (2012, 951)	اشخاص، چیزها، وقایع باارزش	
Doss (2010, 13), Muthe (2016, 29)	عواطف و احساسات	
Karamanea (2015, 118)	آرمان‌ها	

تصویر ۲. مدل سه‌گانه نشانه‌شناسی پیرس.
 مأخذ: Raaphorst et al., 2017, 121-122

صوتی، پنداشت روانشناختی شنونده از صوت است، آن‌گونه که از طریق حواس دریافت می‌کند. اما در نشانه‌شناسی پیرس، نشانه همه چیز را دربرمی‌گیرد و همهٔ ساحت‌های واقعیت و هستی انسانی جایگاه کنش نشانه‌ای می‌شود (باقری و عینی‌فر، ۱۳۹۵). بر این اساس پیرس طبقه‌بندی جامعی از نشانه‌ارائه می‌دهد که سوسور از پرداختن به آن باز مانده است (نژاد ابراهیمی و همکاران، ۱۳۹۷). لذا در سال‌های اخیر شاهد نفوذ تأثیر نشانه‌شناسی پیرس در سطح بین‌المللی بوده و در کل انتظار می‌رود که این الگوی نشانه‌شناختی در نشانه‌شناسی منظر نیز ظاهر شود. در الگوی پیرس، فرایند رمزگشایی زمانی اتفاق می‌افتد که مخاطب یک علامت ذهنی جدید ایجاد می‌کند، یا «مفسر»، دوباره با یک موضوع ارتباط برقرار می‌کند که منجر به شکل‌گیری مفسر جدیدی می‌شود. نشانه‌شناسی پیرس امکان مفهوم‌سازی (فراخوانی دیگر سیستم‌های نشانه‌ای موجود) را فراهم می‌کند (Raaphorst et al., 2017, 121-122).

نظریهٔ پیرس رویکرد اصلی نشانه‌شناسی پژوهش حاضر است. وی گونه‌شناسی سه‌گانهٔ نشانه‌ای را براساس طبقه‌بندی پدیدارشناختی تفکیک کرد و بر روش‌های مختلفی که نشانه به موضوع خود اشاره می‌کند تأکید کرده است: شمایل^{۱۳} با کیفیت خاص خود، نمایه^{۱۴} (شاخص) با ارتباط واقعی با موضوع خود و نماد^{۱۵} از طریق یک عادت یا قانون برای مفسر آن. پیرس معتقد بود که نشانه‌ها از طریق روابط بازگشتی که در مجموعه‌های سه‌تایی به‌وجود می‌آیند، معنا را ایجاد می‌کنند. به عبارت دیگر، مؤلفه‌های سه‌گانهٔ نشانه‌شناسی پیرس تأکید بر رابطهٔ بین معانی (استخراج‌شده از فرم) و فرم‌هایی دارند که کاملاً یا تا حدی به مرجع آن‌ها شباهت دارند (شمایل)، دارای ارتباطات فیزیکی‌اند (نمایه) و یا واجد وابستگی قراردادی (نماد) هستند (Peirce, 1958; Ferwati & Khalil, 2015).

لذا بر پایهٔ دانش نشانه‌شناسی، هر اثری از جمله یک منظر، به‌مثابهٔ یک متن است که خواندن آن عبارت است از تأویل نشانه‌های آن توسط کاربر فضا (نقره‌کار و رئیس، ۱۳۹۰) حال این نشانه به صورت شمایل، نمایه و یا نماد باشد. البته این گونه‌های سه‌گانهٔ نشانه همواره به صورت سلسله‌مراتب با هم در تعامل هستند و خط قاطع جداکننده بین این سه گونهٔ

نوع خاصی از ادراک و عمل هستند» توصیف کرد. طبق نظر او، نمادهای کهن‌الگویی معانی ضمنی دارند. لذا نشانه‌گذاری کهن‌الگویی، یادآوری معنای مرتبط با نمادها را تسهیل می‌کند (Jung, 1936,99; Bradshaw & Storm, 2013, 154-155).

کهن‌الگوها به‌عنوان مدل‌های منظر با پایداری بالا مطرح هستند که اصول ساخت آن‌ها می‌تواند به‌عنوان سرمشق‌هایی برای آینده مورد استفاده قرار گیرد، چراکه به دلیل جایگاه والایشان در حوزهٔ آگاهی جمعی، باید در اختیار تمامی بشریت قرار گیرند. در معماری منظر، کهن‌الگوی منظر فرمی است که در نتیجهٔ استفادهٔ خاص از زمین جهت دستیابی به جلوه‌ای ویژه ظاهر می‌شود (Forczek-Brataniec, Luengo & Williams, 2017, 74). براساس مطالعات پیشین (خواجه‌سعید و جووند، ۱۳۹۷؛ گلابچی و زینالی فرید، ۱۳۹۸؛ Olszewska Marques, Ryan, & Barbosa, 2016, 5) گونه‌های کهن‌الگویی منظر به صورت قبر تهی، استلا-ابلیسک، مسیر قدسی، دایره-مارپیچ، پرواز، کوه کیهانی-سنگ بزرگ، گنبد کیهانی-طاق کیهانی، درخت کیهانی-باغ و نور-آب معرفی شده و در مطالعات موردی یادمان‌های معاصر بررسی می‌شوند.

• رویکرد نشانه‌شناسی پیرس در یادمان‌ها

نشانه‌شناسی دانشی با هدف چگونگی معنایابی نشانه‌ای است و خود نمود عینی از مفهوم یا پدیده‌ای غایب جهت برقراری ارتباط با مخاطب است (نژاد ابراهیمی، قره‌بگلو و وفائی، ۱۳۹۷، ۱۷۹) که به مطالعهٔ سازوکارهای تولید، انتقال و دریافت معنا می‌پردازد (حمه جانی، بایزیدی و سحابی، ۱۳۹۶، ۶۴). با رویکرد نشانه‌شناسی در فرایندهای طراحی منظر، هر نشانه‌ای درگیر فرایند معنی‌سازی به نام نشانگی می‌شود (Eco, 1976). نشانه‌شناسی به‌عنوان منبعی غنی برای محققین منظر (Lindström, Kull & Palang, 2011)، در پی بررسی نشانه‌های منظر به‌عنوان کلیت است (Raaphorst, Duchhart, Van der Knaap, Roeleveld & Van den Brink, 2017,121).

بنیانگذاران اصلی نشانه‌شناسی فردینان دو سوسور^۶، زبان‌شناس سوئیسی و چارلز ساندرز پیرس^۷ فیلسوف آمریکایی هم‌عصر او هستند. الگوهای ارائه‌شده توسط این دو نفر کماکان اعتبار بنیادی خود را حفظ کرده و مبنای تحولات بعدی نیز بوده‌اند. برخلاف الگوی سوسور که نشانه را به صورت یک الگوی «دو وجهی» شامل دال^۸ (تصور صوتی) و مدلول^۹ (مفهومی که دال به آن دلالت می‌کند یا تصور مفهومی) می‌دانست، پیرس مستقل از سوسور نظریه‌ای منطقی از درک سه‌گانه از نشانه‌شناسی را بسط داد که شامل بازنمون^{۱۰} (علامت فیزیکی)، تفسیر^{۱۱} (یک «اثر دلالتی مناسب» یا «نشانه‌ای در ذهن») و موضوع^{۱۲} دنیای واقعی (که نشانه بدان اشاره می‌کند) است (تصویر ۲) (حمه جانی و همکاران، ۱۳۹۶؛ Eco, 1976). از دید سوسور، نشانهٔ زبانی یک مفهوم را به یک تصور صوتی پیوند می‌دهد و منظور از تصور

در مرحله دوم جهت آزمون فرضیه، تمامی ۳۲ مؤلفه به‌دست‌آمده، با انتخاب تصادفی ۶۴ نمونه‌موردی یادمان از اواسط قرن بیستم تا به امروز، به‌طور مقایسه‌ای مورد مطالعه قرار گرفته است. دامنه جغرافیایی تحقیق بین‌المللی است اما جهانی نیست. نمونه‌ها از آمریکا، کانادا، استرالیا، اروپا و شرق آسیا و خاورمیانه بررسی شده چرا که تمامی این ملت‌ها از نظر تاریخی تجربه ساخت یادبودهای رسمی و تشریفاتی در فضای عمومی را به‌عنوان وسیله بزرگداشت داشته‌اند (Stevens & Franck, 2015). این تحقیق، یادمان‌های غیررسمی ایجادشده توسط خود شهروندان که بدون جواز رسمی‌اند، مانند بزرگداشت‌های خیابانی^{۱۶}، یادبودهای کنارجاده‌ای^{۱۷} و یادبودهای موقت^{۱۸} را بررسی نمی‌کند. همچنین یادبودهای ساخته‌شده در مکان‌هایی در خارج از شهرها مطالعه نشده است. با توجه به مطالعات کتابخانه‌ای، موارد خاص یادبودها که بسیاری از محققان دیگر نیز بدان پرداخته‌اند (مهربانی گلزار و خمسه عسری، ۱۳۹۵؛ کیانی و یاری، ۱۳۸۶؛ Stevens et al., 2012) موارد منتخب ما را غنی‌تر کرده است. جهت بررسی هر یک از زیر‌گونه‌ها، دو مطالعه‌موردی بررسی شده است که براساس مشخصه‌های سه‌گانه رویکرد نشانه‌شناختی و همچنین مؤلفه‌های سه‌گانه منظر مورد تحلیل قرار گرفته‌اند.

بحث و یافته‌ها اثبات فرضیه

براساس رویکرد نشانه‌شناسی پیرس و نتایج حاصل از مرور ادبیات در بخش سوم پژوهش، مؤلفه‌های منظر یادمانی معاصر به سه گونه صوری، روایی و آرکی تایپی (تصویر ۳) و ۳۲ زیرگونه به شرح ذیل تفکیک شده است:

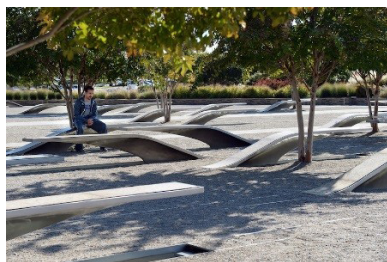
- گونه صوری منظر یادمانی معاصر: الف) عناصر طبیعی: آب (آبشار و حوض)، درختان و پوشش گیاهی، ب) عناصر مصنوعی: مبلمان، کفسازی، آثار حجمی انتزاعی و مجسمه‌های واقع‌گرایانه، ج) عملکرد و فعالیت: منظر تدفینی، پارک و باغ یادبود، ساختمان یادبود یا مجموعه یادبود، عناصر حسی-ادراکی منظر.
- گونه آرکی تایپی منظر یادمانی معاصر: قبر تهی، استلا-

نشانه وجود ندارد. یک نشانه ممکن است شمایل، نماد و نمایه یا هر ترکیب دیگری باشد (چندلر، ۱۳۹۴، ۷۵). نمادها از لحاظ نشانه‌شناسی انعطاف‌پذیرتر و کارآمدتر از شمایل‌ها و نمایه‌ها هستند (رئیس، ۱۳۹۲، ۶۵). چون دال‌های نمایه‌ای و شمایی بیشتر توسط مدلول ارجاعی خود تحمیل می‌شوند، در حالی که در نشانه‌های نمادین که قراردادی‌تر هستند وسعت تعیین مدلول در آن‌ها بیشتر (چندلر، ۱۳۹۴، ۶۷؛ حمه جانی و همکاران، ۱۳۹۷) و دامنه تفسیر نشانه توسط کاربر منظر وسیع‌تر است.

روش تحقیق

پژوهش حاضر یک مطالعه کیفی است که از طریق رویکرد توصیفی-تحلیلی و با روش جمع‌آوری اطلاعات به شیوه کتابخانه‌ای به تدوین مدل مفهومی گونه‌شناسی منظر یادمانی معاصر با رویکرد نشانه‌شناختی می‌پردازد. در مرحله اول جهت اثبات فرضیه، دیدگاه‌های کالبدی و غیرکالبدی گونه‌شناسی طبقه‌بندی شده است. سپس مبتنی بر پژوهش‌های پیشین، مؤلفه‌های عینی، ذهنی و عینی-ذهنی مناظر یادمانی توصیف شده‌اند. در ضمن، با تفکیک بازنمون، تفسیر و موضوع به‌عنوان مشخصه‌های نشانه‌شناختی پیرس، شمایل، نمایه و نماد به‌عنوان مؤلفه‌های سه‌گانه گونه‌های نشانه‌ای بیان شده است. در انتها سه گونه نشانه‌ای منظر یادمانی براساس مؤلفه‌های صوری، روایی و آرکی تایپی طبقه‌بندی شده است.

جهت تبیین مؤلفه‌های نشانه‌ای منظر یادمانی، بهره‌گیری از روش‌های منتخب گونه‌شناسی پژوهش به صورت ذیل لحاظ شده است: ۱) در بررسی مؤلفه‌های صوری، گونه‌شناسی شکلی-عملکردی آرگان (Argan, 1963) با دیدگاه ساده‌سازی پیکره‌بندی و عملکردهای فیزیکی ساختمان با معیار جنبه‌های شکلی و عملکردی، ۲) در مطالعه مؤلفه‌های روایی، گونه‌شناسی تاریخی-تفسیری مونئو (Moneo, 1978) و کولکوهن (Colquhoun, 1981) با لحاظ جنبه‌های محتوایی و ۳) در شناخت مؤلفه‌های آرکی تایپی، گونه‌شناسی آرکی تایپی اردلان و بختیار (Ardalan & Bakhtiar, 1973) با معیار جنبه‌های معنایی.

تصویر ۳. گونه‌های منظر یادمانی معاصر. راست: گونه صوری، سایت یادبود یازده سپتامبر مرکز تجارت جهانی، نیویورک، آمریکا؛ وسط: گونه روایی، یادبود گبران توتنی^{۱۹}، بیروت، لبنان و چپ: گونه آرکی تایپی، یادبود ملی ۱۱/۹ پرواز ۹۳ در شانگنژویل، ویرجینیا، آمریکا. مأخذ: Stevens & Franck, 2015

• **آزمون فرضیه**

در ادامه جهت آزمون مؤلفه‌های گونه‌شناسی (گونه و زیرگونه) فرضیه، نمونه‌های مطالعاتی طبق مستندات منابع (مهربانی گلزار و خمسه عشری، ۱۳۹۵؛ کیانی و یاری، ۱۳۸۶؛ Stevens et al., 2012) در این دسته‌بندی‌ها مورد بررسی و راستی آزمایی قرار گرفته است (جداول ۴ و ۵).

ابلیسک، مسیر قدسی، دایره-مارپیچ، پرواز، کوه کیهانی-سنگ بزرگ، گنبد کیهانی-طاق کیهانی، درخت کیهانی-باغ و نور-آب. - **گونه‌ی روایی منظر یادمانی معاصر:** الف) وقایع تلخ: حوادث تروریستی و هولوکاست، بلایای طبیعی، ب) فردی-مکانی: حاکمان، رهبران یا هنرمندان و مکان‌های شاخص نمادین، گورستان، ج) ارزش جمعی: مبارزات ملی برای استقلال و جنگ.

جدول ۴. مؤلفه‌های صوری، روایی و آرکی‌تایپی منظر یادمانی معاصر. مأخذ: نگارندگان.

گونه‌های یادمانی / نمونه‌های مطالعاتی		
گونه-زیرگونه	نام یادبود- شهر- کشور- سال	
مؤلفه‌های طبیعی	درختان و پوشش گیاهی	یادبود ملی صلح برای قربانیان بمب اتمی - ناکازاکی - ژاپن - ۲۰۰۲
	آب (آبشار و حوض)	پارک یادبود جنگ شوروی - پارک ترپ‌تاور-برلین - آلمان - ۱۹۴۱
		سایت یادبود یازده سپتامبر مرکز تجارت جهانی نیویورک - ۲۰۰۶
مؤلفه‌های مصنوعی	مبلمان	پارک آبی پرینسس دایانا - هاید پارک - لندن - انگلستان - ۲۰۰۴
	کفسازی	یادبود ملی ۱۱ سپتامبر پنتاگون - پنسیلوانیا - آمریکا - ۲۰۰۸
	آثار حجمی انتزاعی	یادبود ملی اوکلاهوما - آمریکا - ۲۰۰۱
گونه صوری	ومجسمه‌های واقع‌گرایانه	بلوک‌های لغزش سالزبورگ - اتریش - ۱۹۹۷
	منظر تدفینی	پارک به صلح یک شانس بدهید - مونترال - کانادا - ۲۰۱۰
	عملکرد و فعالیت	یادمان فرانسیس ماریا - بارسلون - اسپانیا - ۱۹۹۱
گونه آرکی‌تایپی	پارک و باغ یادبود	یادمان افتاده مارس - وایمار - آلمان - ۱۹۲۲
	ساختمان یادبود یا مجموعه یادبود	یادبود جانبازان کره‌ای جنگ - واشنگتن دی سی - آمریکا - ۱۹۹۵
	عناصر حسی- ادراکی منظر	یادبود صلح ساداکو-هیروشیما-ژاپن - ۱۹۵۸
قبر تهی	عناصر حسی- ادراکی منظر	قبرستان آمریکایی هلند-مارگراتن-هلند - ۱۹۴۴
	قبر تهی	گورستان ایگوالادا-بارسلونا-اسپانیا - ۱۹۹۴
	استلا	زمین‌های یادمانی دوبلین-اوهایو- آمریکا - ۲۰۰۹
ابلیسک	ابلیسک	یادبود جانبازان ویتنام واشنگتن دی سی - آمریکا - ۱۹۸۲
	گنبد کیهانی-طاق کیهانی	مرکز خرید ملی واشنگتن دی سی - آمریکا - ۱۹۶۶
		یادبود هولوکاست جودن پلاتز-وین-اتریش - ۲۰۰۰
		میدان عمومی خشخاش کلگری-آلبرتا-کانادا - ۲۰۱۳
		یادمان کانادا در هاید پارک-لندن-انگلستان - ۱۹۹۴
		یادبود هولوکاست-برلین-آلمان - ۲۰۰۴
		یادمان آلامو سنوتاف سان آنتونیو-تگزاس-آمریکا - ۱۹۳۶
		یادمان جنگ استرالیا-ولینگتون-نیوزیلند - ۲۰۱۴
		دوستی بین اتحاد جماهیر شوروی و مردم قرقیزستان - ۱۹۷۶
		یادمان آلبینی - روسانو ونتو-ایتالیا - ۲۰۱۰
		یادبود جنگ نیوزیلند-لندن-انگلستان - ۲۰۱۳
		پارک یادبود صلح هیروشیما-ژاپن - ۲۰۰۵
		یادمان نیوزلند-کانبرا-استرالیا - ۲۰۱۱

گونه-زیرگونه	نام یادبود- شهر- کشور- سال	کانسپت طراحی منظر
گونه آرکی تایی	یادمان مارتین لوتر کینگ جونیور-واشنگتن-آمریکا-۱۱-۴۸۲۰	«تراشیدن سنگ امید» از «کوه ناامیدی»
	یادبود فرانکلین دلانو روزولت-واشنگتن-آمریکا-۱۹۹۷-۴۹	تحولات رکود اقتصادی در جنگ جهانی
مسیر قدسی	حلقه یادمانی جنگ جهانی اول- پاس دو کاله-فرانسه-۲۰۱۴-۵۰	برادری و صلح
	پل یادبود ریچکا-کرواسی-۲۰۰۱-۵۱	فرم کاربردی یک شخصیت ماندگار
پرواز	یادبود ملی ۱۱/۹ پرواز ۹۳ در شانگزیویل-ویرجینیا-آمریکا-۲۰۱۱-۵۲	تعیین مسیر پرواز
	بنای یادبود نبردسونیوسکا-جنتیسته- بوسنی هرزگوین-۱۹۷۱-۵۳	شهادت سربازان در این تپه
دایره-ماریچ	یادبود نیروهای مسلح آربور توم-ستفوردشایر- انگلستان-۲۰۰۷-۵۴	فداکاری‌های نیروهای مسلح انگلستان
	بنای یادبود جنگ-پارک کینگز-پرث-استرالیا-غربی-۲۰۰۰-۵۵	شعله یادآوری
نور-آب	یادبود ۱۱ سپتامبر-پادوا-ایتالیا-۲۰۰۵-۵۶	لاشه مرکز تجارت جهانی به‌عنوان یک کتاب باز
	پارک پینوکیو-کلودی-ایتالیا-۱۹۵۶-۵۷	بیان هنری داستانی کلاسیک
درخت کیهانی-باغ	یادمان معجزه درخت کاج سونامی ژاپن-ریکوزنتاکاتا-ژاپن-۲۰۱۳-۵۸	امید و زندگی
	پارک عمومی سربازان-لوبو اوب ساوینچی-اسلوونی-۲۰۰۷-۵۹	تاج مرز شمالی
وقایع تاریخ	موزه یهود-برلین-آلمان-۲۰۰۱-۶۰	رنج یهودیان در جنگ جهانی
	یادمان هولوکاست-سیدنی-استرالیا-۲۰۰۱-۶۱	بزرگداشت مردان و زنان به قتل رسیده
بلاهای طبیعی	یادمان زمین لرزه کانتری-کریست چرچ-نیوزلند-۲۰۱۷-۶۲	مکانی برای یادآوری و آرامش یافتن
	یادمان ترکهای زلزله گیبیلینا-سیسیل-ایتالیا-۲۰۱۵-۶۳	یادآوری طرح اولیه روستا
فردی: حاکمان، رهبران یا هنرمندان	یادمان گوردن لدر-تپه شوکور-کرواسی-۲۰۱۵-۶۴	نمایش مسیر زندگی عکاس و لنز تیر خورده‌اش در انتهای مسیر
	یادبود گبران تونئی-بیروت-لبنان-۲۰۱۱-۶۵	هرآنچه ایستاد و به خاطرش جان داد
فردی-مکانی	بنای یادبود دیوار برلین-برنور-برلین-آلمان-۱۹۸۰-۶۶	قربانیان استبداد کمونیستی
	گورستان یادمانی ماکومانای تاکینو-ساپورو-ژاپن-۲۰۱۵-۶۷	مرکزیت مجسمه مدفون بودا در تپه گورستان جنگلی
مبارزات ملی برای استقلال	پارک چهار آزادی فرانکلین د. روزولت-نیویورک-آمریکا-۲۰۱۲-۶۸	جهان مبتنی بر چهار آزادی اساسی انسان
	باغ صلح یادبودی برای قربانیان قتل بوستون-آمریکا-۲۰۰۴-۶۹	امید صلح
ارزونه جمعی	یادبود ملی ژاپنی آمریکایی-واشنگتن دی. سی-آمریکا-۲۰۰۰-۷۰	توانایی بالاتر رفتن از محدودیت‌ها
	یادبود مأموریت ۲۲-اوکلاهاما-آمریکا-۲۰۱۴-۷۱	رنج سربازان

جدول ۵. مؤلفه‌های شمالی، نمایه‌ای و نمادین منظر یادمانی معاصر. مأخذ: نگارندگان.

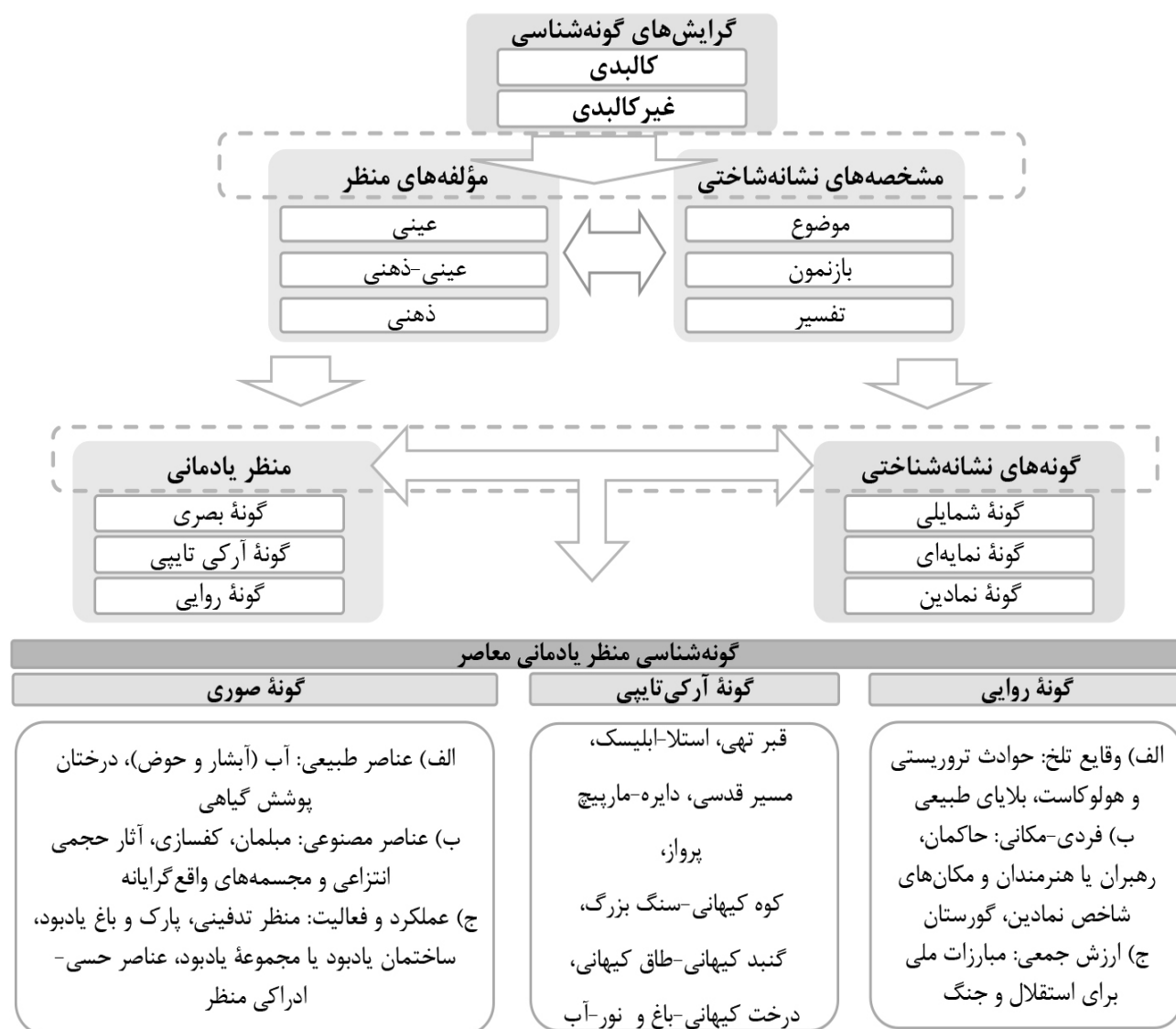
گونه‌های یادمانی/نمونه‌های مطالعاتی

گونه-زیرگونه	نام یادبود- شهر- کشور- سال	کانسپت طراحی منظر
گونه شمالی	یادبود ملی نیروهای استرالیایی در ویتنام-کانبرا-استرالیا-۲۰۱۰-۷۲	فضایی برای تفکر آرام
	یادبود قربانیان خشونت مکزیکو سیتی-مکزیک-۲۰۱۳-۷۳	مکانی خالی برای یادآوری قربانیان خشونت
گونه نمایه‌ای	یادبود زلزله ونچوان چین-سیچوان-چین-۲۰۰۸-۷۴	ترک‌های ایجادشده در اثر زلزله
	یادبود سربازان آمریکایی جانباز برای حیات-واشنگتن دی-سی-آمریکا-۲۰۱۰-۷۵	کنش متقابل قدرت و آسیب‌پذیری
گونه نمادین	یادبود تفنگداران دریایی جنگ-ویرجینیا-آمریکا-۱۹۹۵-۷۶	تصویر نمادین شش تفنگدار دریایی
	یادمان کانادایی جنگ جهانی اول-ویمی ریج-فرانسه-۲۰۰۵-۷۷	سربازانی که هیچ گوری ندارند

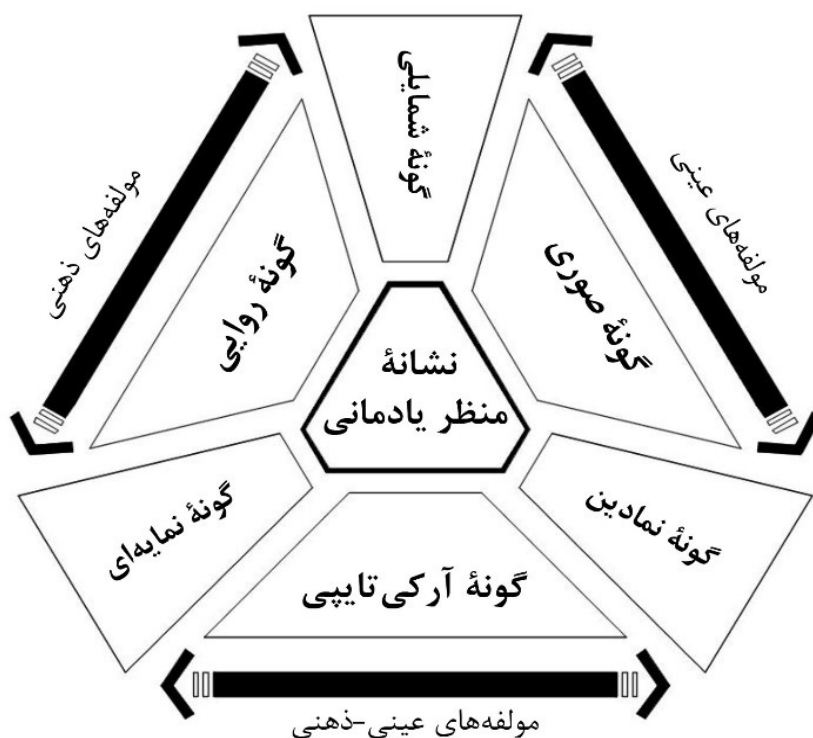
نتیجه‌گیری

یا «نشانه‌ای در ذهن» تمایز قائل شده، شمایل، نمایه و نماد گونه‌های سه‌گانه نشانه شناخته می‌شوند. لذا طبق مطالعات صورت‌گرفته، در بررسی منظر یادمانی با در نظر گرفتن مؤلفه‌های عینی، ذهنی و عینی-ذهنی منظر، نشانه منظر یادمانی معاصر به گونه‌های بصری (عناصر طبیعی، عناصر مصنوع و عملکردی-فعالیتی)، گونه‌های کهن‌الگویی (قبر تهی، استلا-ابلیسک، مسیر قدسی، دایره-مارپیچ، پرواز، کوه کیهانی-سنگ بزرگ، گنبد کیهانی-طاق کیهانی، درخت کیهانی-باغ و نور-آب) و گونه‌های روایی (وقایع تلخ، فردی-مکانی و ارزشی جمعی) طبقه‌بندی می‌شود (تصاویر ۴ و ۵).

در چارچوب این مطالعه، مؤلفه‌های گونه‌شناختی منظر یادمانی معاصر با رویکرد نشانه‌شناختی بحث شده است. مطالعات نشان می‌دهد که تعداد و تنوع فزاینده مناظر یادمانی در فضای عمومی و اهداف متنوع آن‌ها، نیاز به تجزیه و تحلیل سازمان‌یافته‌ای از انواع استراتژی‌های طراحی به‌کاررفته در چنین فضاهایی را نشان می‌دهد. از سوی دیگر منظر یادمانی، که حامل معنایی جهت یادآوری است، یک نشانه یادمانی است. با رویکرد نشانه‌شناختی پیرس که بین بازنمون (علامت فیزیکی)، موضوع (که نشانه بدان اشاره می‌کند) و تفسیر (یک «اثر دلالتی مناسب»

تصویر ۴. ریزگونه‌های تصویری، روایی و آرکی‌تایپی منظر یادمانی معاصر با رویکرد نشانه‌شناختی پیرس. مأخذ: نگارندگان.

تصویر ۵. گونه‌شناسی منظر یادمانی معاصر با رویکرد نشانه‌شناختی پیرس. مأخذ: نگارندگان.

پی‌نوشت‌ها

* این مقاله برگرفته از رساله دکتری «فرناز خواجه‌سعید» با عنوان «تبیین مؤلفه‌های زیبایی‌شناختی نمادین در گونه‌های مناظر یادمانی معاصر؛ نمونه موردی: مناظر یادمانی فاخر معاصر تبریز» است که به راهنمایی دکتر «لیدا بلیان اصل» و مشاوره دکتر «داریوش ستارزاده» در دانشکده هنر و معماری دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تبریز در دست انجام است.

۱۶. Tributes
۱۷. roadside memorials
۱۸. temporary
۱۹. Gebran Tuani Memorial-Beirut-Lebanon-2011
۲۰. National Peace Memorial for the Atomic Bomb Victims –Naga sa-ki-Japan-2002
۲۱. Soviet War Memorial-Treptower Park -Berlin-Germany-1949
۲۲. National 9/11 Memorial Site of the World Trade Center NY-US-2006
۲۳. Princess Diana's Memorial Fountain Hyde Park -London-UK-2004
۲۴. Pentagon 9/11 National Memorial-Pennsylvania-US-2008
۲۵. National Memorial-Oklahoma-US-2001
۲۶. Salzburg Stumbling Blocks-Salzburg-Austuria-1997
۲۷. Give Peace a Chance Park-Montréal-Canada-2010
۲۸. Monument to Francesc Macià-Barcelona-Spain-1991
۲۹. The March fallen Memorial-Weimar-Germany-1922
۳۰. Korean War Veterans Memorial-Washington D.C-US-1995
۳۱. Sadako Peace Memorial-Hiroshima-Japan-1958
۳۲. Netherlands American Cemetery-Margraten-Netherland-1944
۳۳. Igualada Cemetery-Barcelona-Spain-1994
۳۴. Grounds of Remembrance Dublin-Ohio-USA-2009
۳۵. Vietnam Veterans Memorial-Washington D.C-US-1982
۳۶. National Mall- Washington D.C-US-1966
۳۷. Holocaust Memorial-Judenplatz-Vienna-Austria-2000

۱. Contemporary dark memorial
۲. Dark tourism
۳. واژه «تیپولوژی» یا «گونه‌شناسی» در فرهنگ غربی از ریشه کلمه «تایپ» گرفته شده است. واژه تایپ نیز خود برگرفته از ریشه یونانی «تیس» و «تیسس» در زبان لاتین است و در زبان انگلیسی معادل واژه‌های مدل، نمونه، فرم، دسته، نماد و ویژگی قرار دارد (معماریان و طبرسا، ۱۳۹۲، ۱۰۳).
۴. Monumental
۵. counter-monument
۶. Ferdinand de Saussure
۷. Charles Sanders Peirce
۸. Signifier
۹. Signified
۱۰. Representamen
۱۱. Interoretant
۱۲. Object
۱۳. Icon
۱۴. Index
۱۵. Symbol

۶۰. Jewish Museum-Berlin-Germany-2001
۶۱. Holocaust Memorial-Sydney-2001
۶۲. Canterbury Earthquake Memorial-Christchurch-New Zealand-2017
۶۳. Grande Cretto Gibellina Vecchia-Sicily-Italy-2015
۶۴. Gordan Lederer Memorial-by NFO-Cukur Hill in-Croatia-2015
۶۵. Gebran Tueni Memorial-Beirut-Lebanon-2011
۶۶. Berlin Wall Memorial on Bernauer-berlin-Germany-1980
۶۷. Makomanai Takino Cemetery-Sapporo-Japan-2015
۶۸. FDR Four Freedoms Park-New York-US-2012
۶۹. The Garden of Peace:A Memorial to Victims of Homicide-Boston-US-2004
۷۰. National Japanese American Memorial-Washington-D.C-US-2000
۷۱. Mission 22 Memorials-Oklahoma-US-2014
۷۲. Australian Vietnam Forces National Memorial-Canberra-Australia-2010
۷۳. Memorial to Victims of Violence-Mexico City-Mexico-2013
۷۴. China's wenchuan earthquake memorial-Sichuan-China-2008
۷۵. American Veterans Disabled for Life Memorial-Washington-D.C-US-2010
۷۶. Marine Corps War Memorial-Virginia-US-1995
۷۷. Canadian WW1 Memorial - Vimy Ridge-France-2005
۳۸. Poppy Plaza Calgary-Alberta-Canada-2013
۳۹. Canada Memorial-Hyde Park-London-UK-1994
۴۰. Holocaust Memorial-Berlin-Germany-2004
۴۱. Alamo Cenotaph San Antonio-Texas-US-1936
۴۲. Australian War Memorial-Wellington-New Zealand-2014
۴۳. Stella of Friendship of Nation (Bishkek)- Bishkek-Kyrgyzstan-1976
۴۴. Monument of Alpini-Rossano Veneto-Italy-2010
۴۵. New Zealand war memorial-London-UK-2013
۴۶. Peace Memorial Park-Hiroshima-japan-2005
۴۷. New Zealand Memorial-Canberra-Australia-2011
۴۸. Martin Luther King-Jr.Memorial-Washington-US-2011
۴۹. Franklin Delano Roosevelt Memorial-Washington-US-1997
۵۰. Ring of Memory Saint-Nazaire-France-2014
۵۱. Memorial Bridge- Croatia-Rijeka-2001
۵۲. National Memorial 9/11 Flight 93 in Shanxville-Virginia-US-2011
۵۳. The Battle of Sutjeska Memorial-Tjentište-Bosnia & Herzegovina-1971
۵۴. Armed Forces Memorial-Alrewas-Staffordshire-2007
۵۵. Kings Park War Memorial-Perth- Western Australia-2000
۵۶. 11/9 Memorial-Padua-Italy-2005
۵۷. Pinocchio Park-Collodi-Italy-1956
۵۸. Japanese Tsunami Memorial-Iwate Prefecture-Japan-2013
۵۹. General Maister Park Ljubno ob Savinji-Cardinal Hardy- Slovenia-2007

فهرست منابع

- باقری، سحر و عینی‌فر، علیرضا. (۱۳۹۵). تدقیق و تحدید حوزه شمول و نمود نشانه‌ها در معماری. معماری و شهرسازی آرمان شهر، ۹(۱۷)، ۱-۱۰.
- تقوائی، سید حسن. (۱۳۹۱). معماری منظر درآمدی بر تعریف‌ها و مبانی نظری. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- تیموری، محمود. (۱۳۸۹). تئوری منظر و نوسازی شهری طرح منظر شهری محله، راهکار تداوم هویت در روند نوسازی. منظر، ۲(۱۰)، ۵۱-۵۴.
- چندلر، دانیل. (۱۳۹۴). مبانی نشانه‌شناسی (ترجمه مهدی پارسا). تهران: انتشارات سوره مهر.
- حمه جانی، یوسف؛ بایزیدی، قادر و سبحانی، جلیل. (۱۳۹۶). مطالعه کیفی دلالت‌های معنایی معماری هورامان تخت از منظر نشانه‌شناسی. باغ نظر، ۱۴(۵۷)، ۴۵-۶۲.
- حمه جانی، یوسف؛ بایزیدی، قادر و سبحانی، جلیل. (۱۳۹۷). نشانه‌شناسی مراسم آیینی پیر شالیار در منظر فرهنگی هورامان. باغ نظر، ۱۵(۶۷)، ۱۷-۳۰.
- خاطری، شهریار. (۱۳۸۹). گردشگری جنگ در جهان و درس‌هایی که از آن برای ترویج فرهنگ صلح می‌آموزیم. تهران: نشر آفتاب گرافیک.
- خواجه‌سعید، فرناز و جووند، حوری. (۱۳۹۷). مطالعه تطبیقی نمود کهن‌الگوها در نظام فضایی و معنایی خانه‌های دوره قاجار تبریز، نمونه مطالعاتی: خانه امیرنظام، خانه نیکدل، خانه قدکی و خانه حیدرزاده. اولین همایش بین‌المللی معماری و شهرسازی جهان اسلام در عصر جهانی شدن، تبریز: دانشگاه هنر اسلامی تبریز.
- اسلامی تبریز.
- رشیدی آل هاشم، محمدرضا، ابراهیمی، خدایار و نورا، موسی. (۱۳۹۶). نقش یادمان‌های شهدا در ارتقای معنویت در جامعه. پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، ۷(۱۵)، ۱۱۷-۱۵۲.
- رئیس‌ی، محمدمنان. (۱۳۹۲). معناشناسی در آثار معماری برای ارتقای طراحی مسجد (پژوهش موردی: معنادرازی در مساجد معاصر تهران). (پایان‌نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد معماری). دانشکده معماری، دانشگاه علم و صنعت تهران، ایران.
- شیعه، اسماعیل؛ بهزادفر، مصطفی و نامداریان، احمدعلی. (۱۳۹۶). تدوین چارچوب نظری منظر شهری به کمک نظریه تولید فضا و نیروهای مؤثر بر منظر. مطالعات شهری، ۶(۲۴)، ۸۱-۹۴.
- ضرغامی، اسماعیل؛ قاسمی، سید سهراب و بهرامی دوست، پیمان. (۱۳۹۳). تبیین دیدگاه‌های طراحی «یادمان‌های شهدای دفاع مقدس» و «مقابر مشاهیر ایران». مجموعه مقالات اولین کنگره بین‌المللی افق‌های جدید در معماری و شهرسازی. تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- طاهری سرمد، فائزة؛ عینی‌فر، علیرضا و شاهچراغی، آزاده. (۱۳۹۸). مقایسه تطبیقی گونه‌شناسی سازمان فضایی و عناصر کالبدی دوره‌های قاجار و پهلوی خانه‌های سنتی شهر کرمانشاه. پژوهش‌های باستان‌شناسی ایران، ۹(۲۳)، ۱۴۹-۱۶۸.

- کیانی، مصطفی و یاری، احمد. (۱۳۸۶). یادمان‌های جنگ، نمادهای فرهنگی. آبادی، (۵۸)، ۱۸-۲۷.
- گلابچی، محمود و زینالی فرید، آیدا. (۱۳۹۸). معماری آرکی‌تاییبی (کهن‌الگویی). تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ماهان، امین و منصوری، سیدامیر. (۱۳۹۶). مفهوم منظر با تأکید بر نظر صاحب‌نظران رشته‌های مختلف. باغ‌نظر، ۱۴(۴۷)، ۱۷-۲۸.
- معماریان، غلامحسین و طبرسا، محمدعلی. (۱۳۹۲). گونه و گونه‌شناسی معماری. معماری و شهرسازی ایران، ۴(۶)، ۱۰۳-۱۱۴.
- معماریان، غلامحسین و دهقانی تفتی، محسن. (۱۳۹۷). در جستجوی معنایی نو برای مفهوم گونه و گونه‌شناسی در معماری (مطالعه موردی: خانه گونه تالاردار شهر تفت). مسکن و محیط روستا، ۳۷(۱۶۲)، ۲۱-۳۸.
- منصوری، سید امیر. (۱۳۸۴). درآمدی بر زیبایی‌شناخت معماری منظر. باغ‌نظر، ۲(۲)، ۶۹-۷۸.
- منصوری، سید امیر. (۱۳۸۹). چيستی منظر شهری، بررسی تاریخی تحولات مفهوم منظر شهری در ایران. منظر، ۲(۹)، ۳۰-۳۳.
- مهربانی گلزار، محمدرضا و خمسه‌عشری، علی‌اکبر. (۱۳۹۵). منظر یادمانی جنگ: از واقع‌نمایی تا استعاره. منظر، ۸(۳۴)، ۶۸-۸۱.
- میناتور سجادی، آرمان؛ محمدزاده، شبنم و بوعلی‌زاده، ندا. (۱۳۹۴). منظر روایی خطوط باغ‌موزه دفاع مقدس. منظر، ۷(۳۱)، ۷۸-۸۵.
- نژاد ابراهیمی، احد؛ قره‌بگلو، مینو و وفائی، سید مسعود. (۱۳۹۷). عوامل مؤثر بر ارتباط و نشانه‌شناسی در معماری - مطالعه موردی مسجد کبود تبریز. جاویدان خرد، ۱۵(۳۴)، ۱۷۹-۲۰۲.
- نقره‌کار، عبدالحمید و رئیس، محمدمنان. (۱۳۹۰). تحلیل نشانه‌شناختی سامانه مسکن ایرانی بر پایه ارتباط لایه‌های متن‌امسکن. هنرهای زیبا، ۳(۴۶)، ۱۴-۵.
- وثوقی، لیلیا و رجبی مقدم، نیلوفر. (۱۳۹۷). عوامل انگیزشی در گردشگری جنگ، مورد مطالعه: موزه جنگ خرمشهر. مطالعات اجتماعی گردشگری، ۶(۱۱)، ۱-۲۶.
- Ardalan, A. & Bakhtiar, L. (1973). *The Sense of Unity*. Chicago: University of Chicago.
- Argan, G. C. (1963). On the Typology of Architecture. In K. Nesbit (ed.), *Theorizing a New Agenda for Architecture: An Anthology of Architectural Theory 1965-1995*. New York: Princeton Architectural Press, pp. 242-246.
- Bellentani, F. & Panico, M. (2016). The meanings of monuments and memorials: toward a semiotic approach. *Punctum*, 2(1), 28-46.
- Bradshaw, S. & Storm, L. (2013). Archetypes, symbols and the apprehension of meaning. *International Journal of Jungian Studies*, 5(2), 154-176.
- Colquhoun, A. (1981). *Modern Architecture and Historical Change*. Cambridge, Mass & London, England: The MIT Press.
- Doss, E. (2010). *Memorial Mania: Public Feeling in America*. Chicago: University of Chicago Press.
- Eco, U. (1976). *A theory of Semiotics*. Bloomington: Indiana university press.
- Ferwati, M. S. & Khalil, Rania. (2015). Semiotic aspects of museum landscape: contextual integration and symbolic application. *International Journal of the Inclusive Museum*, (8), 17-31.
- Forczek-Brataniec, U., Luengo, A. & Williams, T. (2017). *Lessons from Landscape, Landscape Archetypes*. Archaeologica Hereditas, Preventive conservation of the human environment, Architecture as an element of the landscape. Institute of art history of the University of Warsaw, Poland.
- Hay, I, Hughes, A. & Tutton, M. (2004). Monuments, memory and marginalisation in Ade laide's prince henry gardens. *Geografiska annaler*, 86 (b/3), 201-216.
- Jung, C. G. (1919). Instinct and the Unconscious¹. *British Journal of Psychology*, 1904-1920, (10), 15-23.
- Jung, C. G. (1936). *The Concept of the Collective Unconscious*. In collected works, vol. 9i. London: routledge & kegan Paul.
- Karamanea, P. (2015). Landscape, memory and contemporary design. *Craft plus designenquiry, landscape, Place and Identity*, (7), 113-134.
- Krier, R. (1988). *Architectural Composition*. New York: Rizzoli.
- Krzyzanowska, N. (2015). The discourse of counter-monuments: semiotics of material commemoration in contemporary urban spaces. *Social semiotics*, 26(5), 465-485.
- Krzyzanowska, N. (2017). (Counter) Monuments and (Anti) Memory in the City. An Aesthetic and Socio-Theoretical Approach. *The Polish Journal of Aesthetics*, 47(4), 109-128.
- Kužnik, L. (2015). Typology of dark tourism heritage with it's implications on slovenian future dark tourism products. *RSC*, 3(7), 308-317.
- Lindström, K., Kull, K. & Palang, H. (2011). Semiotic study of landscapes: an overview from semiology to ecosemiology. *Sign Systems Studies*, 39(2/4), 12-36.
- Moneo, R. (1978). On typology. *Oppositions*, (13), 23-45.
- Mumford, L. (1938). *The Death of the Monument, The Culture of Cities*. New York: Harcourt, Brace, Jovanovich.
- Muratori, S. (1959). *Studi Per Una Operante Storia Urbana di Venezia*. Rome: Instituto Poligraphico dello Stato.
- Muthe, S. S. (2016). A Voice for Public Memory: A Comparison Between the Memorial Practices in India and the United States of America to Propose a Suitable Response to the 26/11 Attacks in Mumbai (Unpublished Masters Thesis). Historic Preservation, University of Pennsylvania, Philadelphia, PA.
- Noble, J. (1997). The Architectural Typology of Antoine Chrysostome Quatremere De Quincy (1755-1849). *Edinburgh Architectural Research*, 145-159.
- Nora, P. (1989). Between memory and history: les lieux de mémoire. *Representations*, (26), 7-24.
- Olszewska, A. A., Marques, P. F., Ryan, R. L. & Barbosa, F. (2016). What makes a landscape contemplative?, *Environment and Planning: Urban Analytics and City Science*, 45(1), 7-25.
- Osborne, B. (1998). Constructing landscapes of power: the George Etienne Cartier monument, Montreal. *Journal of historical geography*, 24(4), 431-458.
- Peirce, c.s. (1958). Collected papers of Charles sanders Peirce. In Ch. Hartshorne, P. Weiss & A. Burks (eds.). *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Raaphorst, K., Duchhart, I., Van der Knaap, W., Roeleveld, G. & Van den Brink, A. (2017). The semiotics of landscape design communication: towards a critical visual research approach in landscape architecture. *Landscape Research*, 42(1), 120-133.
- Rossi, A. (1982). *The Architecture of the City*. Cambridge: M.T. Press.

- Steadman, P. (1983). *Architectural Morphology. An Introduction to the Geometry of Building Plans*. London: Pion.
- Stevens, Q. & Franck, K. A. (2015). *Memorials as Spaces of Engagement: Design, Use and Meaning*. (1st ed.). Routledge. New York and London.
- Stevens, Q. (2006). The shape of urban experience: a re-evaluation of lynch's five elements. *Environment and Planning*, (33), 803–823.
- Stevens, Q., Franck, K. A. & Fazakerley, R. (2018). Countermonuments: the anti-monumental and the dialogic. *The Journal of Architecture*, 17(6), 951-972.
- Tanovic, S. (2015). *Memory in Architecture: Contemporary Memorial Projects and Their Predecessors*. (Unpublished Master's Thesis of Science Architecture). Technische Universiteit Delft, University of Sarajevo.
- Villari, S. & Durand, J. N. L. (1990). *Art and Science of Architecture, Trans*. New York: Rizzoli.
- Young, J. E. (1992). The counter-monument: memory against itself in Germany today. *Critical Inquiry*, 18(2), 267–296.
- Young, J. E. (2000). *At Memory's Edge: After-Images of the Holocaust in Contemporary Art and Architecture*. New Haven, CT: Yale University Press.

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the authors with publication rights granted to Manzar journal. This is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله

خواجه‌سعید، فرناز؛ بلیلان اصل، لیدا و ستارزاده، داریوش. (۱۴۰۰). گونه‌شناسی منظر یادمانی معاصر با رویکرد نشانه‌شناسی پیرس. منظر، ۱۳(۵۶)، ۴۴-۵۷.

DOI: 10.22034/manzar.2021.277711.2123
URL : http://www.manzar-sj.com/article_131534.html

